

*Рајко Петровић**
Институт за европске студије

ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ ОД 2006. ДО 2021. ГОДИНЕ

Сажетак

Предмет истраживања овог рада јесу политички односи између Србије и Црне Горе од распада Државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. године до 2021. године. Након референдума на коме Црна Гора тесном већином стиче независност политички односи између некада две блиске земље у годинама које су уследиле постајали су све тежи и оптерећенији – од питања положаја српског народа, језика и писма и Српске православне цркве у Црној Гори, преко признања тзв. независности Косова од стране званичне Подгорице 2008. године и наводног државног удара у Црној Гори координисаног од стране званичног Београда 2016. године, па све до избијања литија 2019. године и промене власти у Црној Гори 2020. године и улоге Србије у њима. Циљ истраживања јесте да се дубинском политиколошком анализом прикаже пресек најважнијих елемената српско-црногорских односа током већег дела 21. века, те укаже на изазове у оквиру истих, али и на могућа поља сарадње. Резултати истраживања показали су да је период владавине Демократске партије социјалиста од 2006. до 2020. године обележен најлошијим односима две земље у историји и крајње непријатељским односом Црне Горе према Србији, али и да од 2020. године, упркос још увек бројним нерешеним проблемима, постоји знатно више простора за добросуседске односе и партнерску сарадњу. Закључак је да су Црна Гора и Србија историјски, културолошки и економски толико повезане да је дугорочно гледано будућност Црне Горе незамислива без тесне сарадње са Србијом по свим питањима. У истраживању смо користили историјску методу, методу анализе и компаративну методу.

* rajko.petrovic@ies.rs

Кључне речи: Србија, Црна Гора, политички односи, референдум, Косово и Метохија, државни удар, Српска православна црква, литије.

УВОД: КРАТАК ИСТОРИЈАТ ОДНОСА ДО 2006. ГОДИНЕ

Већи део простора данашње Србије и Црне Горе је до продора освајања Османлија у 15. веку био обједињен најпре под влашћу династије Немањића и локалних великаша, а потом и део Српске деспотовине од 1402. до пада Смедерева 1459. године, односно пада Зете 1496. године. Током неколико векова два простора су била раздвојена у административном смислу и под директном османлијском окупацијом, где је једино деловање Српске цркве била каква-таква институционална веза међу српским народом у различитим крајевима. Док се у Црној Гори већ у крајем 17. и почетком 18. века замеће клица будуће независне државе под вођством династије Петровић-Његоша, устанци за ослобођење Србије покренути су почетком 19. века кроз два устанка која је Леополд Ранке (*Leopold von Ranke*) назвао „Српском револуцијом“ (Ранке 1965). Ти устанци су били важни и због тога што су пробудили српску националну свест и на северу данашње Црне Горе (племе Васојевићи), те зато што су се јавиле идеје о уједињењу Србије и Црне Горе у једну српску државу, о чему су писали и сами црногорски владари попут Петра II Петровића Његоша (Вукић 2018). Штавише, кнез Србије Михаило Обреновић и кнез Црне Горе Никола I Петровић закључили су 1866. године уговор о заједничкој борби за ослобођење од Османлија и стварање јединствене српске државе. Две земље су се заједничким снагама одупрле и Османском царству у рату 1876. године, те стекле међународно признату независност на Берлинском конгресу 1878. године. Србија и Црна Гора су остале територијално одсечене Османлијским царством све до Првог балканског рата 1912. године када су исто заједничким напорима протерале са Балкана, територијално се проширивши и успоставивши заједничку копнену границу. Црна Гора пружа помоћ Србији и током Другог балканског рата (од њених војника образована је Црногорска дивизија), а Србија 1913. године Црној Гори уступа Пљевља (Вучковић 2013).

Током Првог светског рата Србија и Црна Гора су се заједнички супротставиле Аустроугарској и осталим Централним силама, где се истичу помоћ црногорске војске у прављењу одступнице војсци

Краљевине Србије у Мојковачкој бици 1916. године и ослобађање Црне Горе од стране васкрсле војске Краљевине Србије 1918. године. На Великој народној скупштини српског народа у Подгорици од 24. до 29. новембра 1918. године црногорски народни представници су збацили династију Петровића-Његоша и изгласали уједињење са Србијом под владавином династије Карађорђевића. Црна Гора и Србија биле су потом све до 1941. године део јединствене државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије. Након завршетка Другог светског рата и тријумфа комуниста Црна Гора и Србија постају две засебне федералне јединице у саставу социјалистичке Југославије, а комунисти признају и црногорску нацију као одвојену од српске. Распаду Југославије почетком 1990-их Србија и Црна Гора су покушале да се супротставе заједничким снагама формирајући Савезну Републику Југославију (тзв. крњу Југославију) Жабљачким уставом 27. априла 1992. године у оквиру које су исте биле две федералне јединице (Устав Савезне Републике Југославије 1992). Односи две републике су у првој половини 1990-их били задовољавајући, али се већ од 1997. године и великог заокрета који Демократска партија социјалиста Мила Ђукановића прави према питању будућности Југославије и свеопштем српском националном питању на Балкану они мењају нагоре, што се најбоље видело током НАТО агресије на Савезну Републику Југославију 1999. године из које је црногорско руководство хтело да изађе што безболније, па чак и на штету Србије. Савезна Република Југославија је 4. фебруара 2003. године преименована у Државну заједницу Србије и Црне Горе и бива преуређена из федералне у фактички конфедералну државу у којој Црна Гора стиче право на расписивање референдума о независности за три године. Она то и чини 21. маја 2006. године када на питање „Желите ли да Република Црна Гора буде независна држава са пуним међународно-правним субјективитетом?“ 55,5% изашлих грађана одговара потврдно у, најблаже речено, врло сумњивим изборним околностима (Раковић 2019, 237). Званичне дипломатске односе Црна Гора и Србија, која је самим чином отцепљења Црне Горе постала независна држава, успостављају већ 22. јуна 2006. године.

ПОЛОЖАЈ СРПСКОГ НАРОДА, ЈЕЗИКА, ПИСМА И ЦРКВЕ У ЦРНОЈ ГОРИ НАКОН УСВАЈАЊА УСТАВА 2007. ГОДИНЕ

Сам однос према референдуму о независности Црне Горе одредио је будућност односа између Србије и Црне Горе. Кампању подршке останку Црне Горе у заједничкој држави водиле су просрпске политичке партије и организације у самој Црној Гори подржане од стране тадашњег премијера Србије Војислава Коштунице из Демократске странке Србије. Он је, између осталог, уочи референдума институцијама Европске уније у Бриселу доставио списак од 264.805 Црногораца који живе у Србији за које је тражио право да такође гласају на референдуму о независности, а који су могли имати пресудну улогу у останку Црне Горе у државној заједници. Такви апели нису уважени, али се зато по реакцијама црногорског премијера Мила Ђукановића и председника Филипа Вујановића могао наслутити и више него напет однос две земље у будућности, где је Ђукановић оптужио Коштуницу да се према Црној Гори односи као да је Шумадија, а Вујановић огорчено тражио од тадашњег председника Србије Бориса Тадића да не подржи Коштуничину иницијативу (Vojićić 2005). Тадић је, са друге стране, уочи референдума поручивао да би црногорска независност имала негативан утицај на статус Косова, те да Црна Гора не може постати независна држава без договора са Србијом. Такав став су подржале и све просрпске опозиционе партије у Црној Гори (пре свих Српска народна странка), изузев Социјалистичке народне партије која се о таквим изјавама из Србије није оглашавала (*Radio Slobodna Evropa* 2005). На свечаности проглашења независности Црне Горе није присуствовао нико од званичника Србије, а само је тадашњи министар спољних послова Вук Драшковић упутио честитке Вујановићу и Ђукановићу речима „Србији братској Црној Гори нека је срећно проглашење независне државе“ (*Radio Slobodna Evropa* 2006). Мило Ђукановић, који је све до 2020. године као лидер Демократске партије социјалиста, најснажније политичке опције у Црној Гори, био неприкосновени владар Црне Горе, својом личном националном и идеолошком трансформацијом трасирао је развојни пут независне Црне Горе и њеног односа како према Србији, тако и према сопственом српском наслеђу. Од порука почетком 1990-их да је престао да игра шах због усташке шаховнице, преко пружања материјалне и моралне подршке Републици Српској у време када јој је и сама Србија 1993. године увела санкције, па све до порука попут

оних у Беранама 1998. године да он није тај који ће раставити Црну Гору од Србије, Ђукановић је већ у првој години живота независне црногорске државе показао да је дошао на изразито антисрпске позиције (ИНАС 2017).

Већ током припрема за усвајање и самог усвајања коначног текста новог Устава Црне Горе 2007. године било је јасно да Црна Гора не само да планира да игнорише интересе значајног процента српског живља и свих верника Српске православне цркве у њој, већ и да их маргинализује и дискриминише, а што је у огромном допринело даљем погоршању ионако нарушених односа са званичним Београдом. Србима у Црној Гори уставом није призната ни конститутивност, ни државотворност, а са друге стране нису третиран и као национална мањина, те је њихов институционални положај као колективитета остао недефинисан и као такав подложен манипулацијама. Црна Гора је дефинисана као грађанска држава која имплицитно фаворизује оне који се изјашњавају као национални Црногорци, те је усвојила државне симболе који не само да нису имали никакве везе са српском историјом и идентитетом Црне Горе пре 1918. године, већ је за химну узета свечана песма „Ој свијетла мајска зоро“ са стиховима које је написао ноторни фашистички сарадник из Другог светског рата Секула Дрљевић (Ustav Crne Gore 2007). Позиције Србије према овим дешавањима биле су прилично контроверзне, без претераних ангажмана за снажнији утицај на Црну Гору да институционалним путем реши питање положаја Срба. Напротив, можемо рећи да је политичка и финансијска елита у Србији тог времена због сопствених пословних веза помагала црногорском режиму, а самим тим била саучесник антисрпској асимилаторској политици званичне Подгорице (Ђурковић 2008, 69).

Иако је према попису из 2003. године за 63,49% становника Црне Горе матерњи језик био српски, Уставом Црне Горе он престаје да буде званични језик и на том месту га мења тзв. црногорски језик. Према је у Уставу додато да је, између осталих, и српски језик у службеној употреби, те да су ћирилично и латинично писмо равноправни (Ustav Crne Gore 2007) то у пракси никада није испоштовано, штавише, ћирилично писмо је прогнано из јавне администрације, а српски језик у свом изворном облику из наставног програма. Симптоматични су примери прогона 27 никшићких професора српског језика који су се супротставили његовом ненаучном преименовању, али и Уставног суда Црне Горе који је уклонио таблу са називом своје институције која је била исписана ћиричним писмом (Суботић 2020, 36–38).

Однос новоуспостављене државе Црне Горе од самог стицања независности је био крајње непријатељски према Српској православној цркви која је проказана као репрезент великосрпске хегемонистичке и националистичке идеологије. Када узмемо у обзир да је Мило Ђукановић лично истицао да је СПЦ брутални играч великосрпског национализма у Црној Гори (*Политика* 2019) и да је, између осталог, одговорна за наводни геноцид у Сребреници (*NI* 2021), онда и не чуди то што се Ђукановићев режим не само залагао за стварање неканонске тзв. Црногорске православне цркве 2000. године, већ и заговарао изједанчавање исте са СПЦ, а касније и одузимање свих верских објеката СПЦ насталих пре 1918. године (*Суботић* 2020, 33–35). Већ 2007. године црногорски режим изашао је са предлогом да се тзв. ЦПЦ у Уставу Црне Горе помене као званична верска заједница (*Ђурковић* 2010, 28). Све ово је имало снажан утицај како на односе званичне Подгорице са званичним Београдом, тако и са СПЦ, односно њеним епархијама на територији Црне Горе (митрополијом црногорско-приморском, епархијом будимљанско-никшићком, епархијом захумско-херцеговачком и епархијом милешевском), где се у заштити интереса СПЦ на простору Црне Горе посебно истицао блаженопочивши митрополит Амфилохије Радовић.

Попис становништва у Црној Гори спроведен 2011. године такође је био један од каменова спотицања између Београда и Подгорице. Црногорска страна се на све начине трудила да број националних Црногораца што је више могуће повећа, односно да смањи процентуални удео националних Срба у укупном броју становништва. Са друге стране, након неколико година прилично пасивног посматрања дешавања унутар Црне Горе власти у Београду су предузеле неке конкретне потезе. Председник Србије Борис Тадић примио је у Београду уочи пописа лидере просрпских политичких странака из Црне Горе са циљем да се усвоје одређени закључци везани за то како се одупрети покушајима асимилације Срба у Црној Гори, односно смањивању њиховог процентуалног удела, где су српски представници из те земље истакли да у Србији виде матичну земљу, а себе истим и једнаким Србима са онима који живе у Србији и региону. Са друге стране, црногорско руководство је овакве напоре српске стране да заштити сопствене националне интересе доживело као „наставак мешања званичне Србије у унутрашње односе у Црној Гори“ (*Јанковић* 2011). Упркос нескривеној жељи званичног Београда да, у координацији са просрпским политичким партијама и покретима, одбрани виталне српске националне интересе током

пописа, резултати истог били су незадовољавајући. У односу на 198.414 Срба у 2003. години (31,99%), тај број је 2011. године пао на 178.110 (28,73%), што је показало да је стварање независне Црне Горе додатно убрзало процес асимилације Срба у Црној Гори (Станковић 2018, 91). Треба додати и то да Црна Гора законским путем спречава могућност имања двојног, у овом случају српског и црногорског држављанства и на тај начин онемогућава стотине хиљада Срба пореклом из Црне Горе који данас живе и раде у Србији или Републици Српској да стекну и црногорско држављанство. Са друге стране, црногорско држављанство је својевремено без икаквих проблема добио одбегли премијер Тајланда и милионер Такшин Шинаватра (*Thaksin Shinawatra*).

ПОЛОЖАЈ ЦРНОГОРСКЕ МАЊИНЕ У СРБИЈИ

За разлику од крајње неповољног положаја српског народа у Црној Гори у институционалном и сваком другом смислу, Црногорци су у Србији признати као национална мањина и у институционалном смислу су организовани кроз Национални савет црногорске етничке мањине у Србији. Према попису из 2011. године укупан број Црногораца у Србији износио је 38.527, од којих највише живи у Војводини (22.141). У општини Мали Иђош тзв. црногорски језик је као мањински језик у службеној употреби, с обзиром да се на његовој територији налази Ловћенац који се сматра „црногорском престоницом у Бачкој“ (*Политика* 2010). Насупрот искуствима Срба у Црној Гори, не постоји нити један пример системске дискриминације Црногораца у Србији ни по ком основу, нити се ради на њиховој асимилацији. Упркос томе, Црногорска партија као политички представник Црногораца у Србији положај истих оцењује као незавидан и забрињавајући, наводећи случај општине Врбас где локалне власти и даље одбијају да тзв. црногорски језик уведу у службену употребу (Црногорци чине 17,5% становништва у тој општини), те случај укидања суфинансирања црногорског културно-просветног друштва у Малом Иђошу 2020. године (*Danas* 2020).

ПРИЗНАЊЕ НЕЗАВИСНОСТИ ТЗВ. КОСОВА ОД СТРАНЕ ЦРНЕ ГОРЕ И РЕАКЦИЈЕ СРБИЈЕ

Врхунац напетости у односима између Србије и Црне Горе достигнут је 9. октобра 2008. године када је Влада Црне Горе

донела једногласну одлуку о признању независности тзв. Косова. То је учињено у време када је Мило Ђукановић обављао функцију председника владе, а министар спољних послова био Милан Рођен, где су њих двојица тај чин обавили заједно са руководством тадашње Македоније која је независност тзв. Косова признала само неколико часова касније. Тадашњи председник Скупштине Црне Горе Ранко Кривокапић и председник државе Филип Вујановић су још уочи признања најавили да ће доћи до истог, где је први такву одлуку правдао чињеницом да представља неодвојиви део обавеза Црне Горе и да је у функцији доприноса регионалној стабилности и свекупних евроинтеграција Црне Горе. Док је тадашњи министар спољних послова Србије Вук Јеремић аутоматски најавио да ће Београд отказати гостопримство амбасадору Црне Горе, опозиционе партије у Црној Гори попут Српске народне странке, Покрета за промене и Народне странке су оштро осудиле такав потез црногорске владе истичући да је већина грађана Црне Горе против такве одлуке (PTC 2008). Наредних дана избили су протести огорчених грађана на улицама Подгорице у којима је дошло и до сукоба са припадницима органа јавног реда. Митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић је већ 9. октобра 2008. године осудио такву одлуку црногорских власти рекавши да то није његова Црна Гора, нити Црна Гора његових предака (Раковић 2019, 240). Године 2018. тадашњи премијер Црне Горе Душко Марковић признао је да је руководство Црне Горе десет година раније признало независност тзв. Косова упркос томе што је чак 85% грађана Црне Горе било против такве одлуке (Раковић 2019, 240).

Црна Гора се није зауставила на признању лажне албанске државе Косово, већ је наставила да јој помаже на путу стицања што већег броја признања и учлањивања у међународне организације и институције. Тако је Црна Гора 21. октобра 2015. године у Извршном савету Унеска и 9. новембра исте године у Генералној скупштини Унеска гласала за то да тзв. Косово постане чланица Унеска. Исто тако, Црна Гора је 20. новембра 2018. године гласала за пријем тзв. Косова у Интерпол. Поводом гласања за пријем тзв. Косова у Унеско опозициони просрпски Демократски фронт организовао је у Подгорици 24. октобра 2015. године демонстрације на којима се окупило преко десет хиљада незадовољних грађана, али је црногорска полиција уз употребу шок бомби и сузаваца брутално разбила исте (Раковић 2019, 241).

АФЕРА „ДРЖАВНИ УДАР“ 2016. ГОДИНЕ

Црногорске власти оптужиле су групу људи из Србије и Црне Горе, а подржану од Русије за припрему државног удара у Црној Гори на дан одржавања парламентарних избора 16. октобра 2016. године у афери познатој под колоквијалним називом „Државни удар“. Иако се говорило о око 500 лица из Русије, Србије и Црне Горе која су наводно умешана у извођење поменутог државног удара, Виши суд у Подгорици потврдио је оптужницу против 14 лица укључујући просрпске политичке лидере Андрију Мандића (Нова српска демократија) и Милана Кнежевића (Демократска народна партија). Међу девет оптужених држављана Србије нашао се и Братислав Дикић, пензионисани генерал полиције и некадашњи командант Жандармерије. Оптужени су по првостепеној пресуди Вишег суда у Подгорици 9. маја 2019. године (симболично на Дан победе над фашизмом у Другом светском рату) добили по неколико година затворске казне, где су највише казне од 15, односно 12 година затвора добили руски држављани Едуард Шишмаков (*Эдуард Шишмаков*) и Владимир Попов (*Владимир Попов*). Апелациони суд Црне Горе је, међутим, 5. фебруара 2021. године укинуо пресуду Вишег суда из 2019. године и поступак вратио истом (*Radio Slobodna Evropa* 2021).

Ова наводна афера додатно је затегла односе између званичне Подгорице и Београда. Власти у Подгорици директно су оптужиле званични Београд и Москву да су припремале наводни државни удар како би дестабилизовале Црну Гору и спровели своје политичке и геополитичке циљеве на њеном простору. У годинама које су уследиле такве оптужбе су постајале још више жустрије и продубљеније. Главни специјални тужилац за организовани криминал у Црној Гори Миливоје Катњић директно је оптуживао Безбедносно-информативну агенцију (БИА) и делове тужилаштва у Србији да врше притисак на сведоке умешане у аферу „Државни удар“ покушавајући да помогну Андрији Мандићу и Милану Кнежевићу да избегну кривичну одговорност. Штавише, Катњић је оптужио поменуте српске структуре да су поседовале доказе о припреми државног удара и атентата на Мила Ђукановића, али да су их предали руском Савету за националну безбедност, а не Црној Гори (Јанковић и Дуговић 2020). Званични Београд је, са друге стране, одбацио било какве наводе о његовој умешаности у дату аферу и ставио се на располагање црногорским властима за све неопходне информације које би евентуално поседовао у вези са тим

случајем. Тадашњи премијер Србије Александар Вучић истакао је том приликом да су у Београду у посматраном временском периоду приведена одређена лица за која се сумњало да припремају нелегалне радње у Црној Гори и која су пратила кретање премијера Црне Горе свакодневно, али да међу њима нису особе ухапшене и оптужене за аферу „Државни удар“ (Cvetković 2016).

ПРИСТУПАЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ НАТО ПАКТУ 2017. ГОДИНЕ

Упркос чињеници да је Русија имала немалу улогу у стицању независности Црне Горе, те да је у њу након проглашења исте уложила значајна новчана средства у виду директних страних инвестиција, Црна Гора је 2017. године постала пуноправна чланица НАТО пакта. Још једном су власти Црне Горе повукле драматичан политички (и војно-безбедносни потез) потпуно супротстављен вољи њених грађана, јер су истраживања (попут оног америчке компаније Галуп из 2016. године) показивала да их је убедљива већина против чланства њихове земље у највећој војној алијанси (Раковић 2017, 70–76). Тиме је не само задат ударац Русији као главном НАТО ривалу и њеним интересима везаним за приступ топлом мору, већ и Србији и њеним интересима, с обзиром да је она тиме и званично постала земља која је, као војно неутрална, у потпуном НАТО окружењу.

Колико је овај потез црногорских власти створио додатне тензије на релацији званичног Београда и Подгорице сведочи изјава министра спољних послова Црне Горе Срђана Дармановића из 2020. године (у контексту погоршаних односа са Србијом) да, уколико црногорске власти процене да је безбедност земље видно угрожена, постоји могућност коришћења НАТО механизма заштите (*Политика* 2020). Посланици Скупштине Црне Горе су већ 2018. године расправљали о слању два штабна официра у мисију КФОР-а на Косово и Метохији, што је владајућа Демократска партија социјалиста образложила као допринос очувању мира у региону. Са друге стране, просрпске опозиционе снаге су такав потез проказале као некоректан према Србији и Црној Гори, док је тадашњи министар одбране Србије Александар Вулин изјавио да Црна Гора на тај начин додатно подржава независност тзв. Косова и да Србија такву одлуку не може протумачити као пријатељску (*Nezavisne novine* 2018).

ЛИТИЈЕ И ИЗБОРИ У ЦРНОЈ ГОРИ 2020. ГОДИНЕ

Крајем 2019. године влада Душка Марковића уз подршку председника Црне Горе Мила Ђукановића и парламентарне већине чију окосницу је чинила Демократска партија социјалиста покушали су да усвоје Закон о слободи вероисповести према коме би у друштвеном смислу у потпуности маргинализовали Српску православну цркву, те истој преотели готово целокупну њену имовину. Револтирани верујући грађани махом српске националности (што се могло видети по кореографији), уз подршку Цркве и просрпских политичких партија, организовали су од тада све до првих месеци 2020. године низ протеста против тог потеза власти (али и њене свеукупне антиправославне и антисрпске политике) који су једним именом названи литије. Тај талас незадовољства артикулисан је на парламентарним изборима 30. августа 2020. године када су три опозиционе коалиције „За будућност Црне Горе“, „Мир је наша нација“ и „Црно на бело“ укупно освојиле 42 посланичка места, односно обезбедиле парламентарну већину и убрзо и формирале нову владу. Окосницу исте представљала је подршка просрпског Демократског фронта, па се без икаквог претеривања може рећи да је нова, прва демократска влада Црне Горе формирана превасходно захваљујући српским гласовима (Петровић 2020, 164).

Не улазећи претерано у то како су поменуте литије и избори утицали на унутрашњи политички живот у самој Црној Гори, осврнућемо се на то како је званична Подгорица доживела улогу Србије у свим тим процесима. Од самог почетка литија Ђукановићев режим је оптуживао да Српска православна црква у Црној Гори, званични Београд и „домаћи издајници“ подривају темеље државности Црне Горе. Ђукановић је Србију оптужио да жели да „саоизује“ Црну Гору¹, просрпску опозицију у Црној Гори да је подизвођач радова за српску државу и цркву, а Српску православну цркву да жели да буде изнад Устава Црне Горе и врати исту у средњи век (*Нова српска политичка мисао* 2020). Кривца за пораз на парламентарним изборима 30. августа 2020. године Ђукановић је нашао у Србији и њеном председнику Александру Вучићу, оптуживши званични Београд за снажну медијско-политичку агресију ка Црној Гори још од усвајања Закона о слободи вероисповести децембра 2019. године. За самог председника Србије

1 У смислу стварања српских аутономних области на простору већински насељеном Србима по узору на праксу у СР Хрватској и СР БиХ почетком 1990-их.

Ђукановић је рекао да је он тај који је давао подршку великосрпском национализму у Црној Гори, релативизујући политику истог у региону и мешајући се у унутрашњу политику других држава (Mitev Šantek 2020). Министарство за људска и мањинска права Црне Горе је још у фебруару 2020. године оптужило председника Србије да на популистички и политикантски начин приступа решавању положаја Срба у Црној Гори због тога што је иступио са ставом да Срби у Црној Гори треба да имају иста права каква имају Албанци у Северној Македонији (Vesti 2020).

Напади још увек актуелног председника Црне Горе Мила Ђукановића на Србију и председника Александра Вучића нису престали ни након што је у Црној Гори формирана нова владајућа већина без Демократске партије социјалиста. Тако је он годину дана након избора на којима је његова партија поражена оптужио председника Вучића да напада грађански, секуларни и проевропски карактер Црне Горе јер Србија, Српска православна црква и Русија желе да увуку Црну Гору у српски свет, односно у пројекат „велике Србије“. На то што је председник Србије констатовао да је Црна Гора покоравала Србију у последњих 30 година, Ђукановић је у свом стилу констатовао да је то исто као да је Адолф Хитлер (*Adolf Hitler*) 1939. године рекао да неће дозволити да Чехословачка покори Немачку (*24 sedam* 2021). Са друге стране, председник Србије је политику Мила Ђукановића према Србима у Црној Гори описао на следећи начин: „Он будућност своје земље види у асимилацији и нестанку српског становништва, ја у поштовању права свих да буду своји на своме. Они би желео своју земљу да гради, тако да не буде Срба, или да бар у почетку немају политичка права. Онда да им узму цркву, па затим право да се називају Срби“ (*Политика* 2021). Александар Вучић је, исто тако, поручио да Србија хоће братске и пријатељске односе са Црном Гором, да Србија нема никакве претензије према суседној земљи, али да не може дозволити да људи из Црне Горе покоравају Србију као што су то чинили претходних скоро 30 година преко политичких функционера, полицијских функционера, обавештајних структура и криминала. Председник Србије је такође истакао да је циљ црногорских власти био и да Митрополију црногорско-приморску издвоје из Српске православне цркве и прогласе је Православном црквом у Црној Гори, те да и на тај начин утичу на смањење броја Срба у Црној Гори којима се дешава исто оно што се дешавало њиховим сународницима у Хрватској током 1990-их (*PTC* 2021). Из приложених изјава и оцена најмоћнијих политичких лидера у Србији и Црној Гори можемо

видети да су током литија и након избора 30. априла 2020. године политички односи између две земље достигли тачку усијања.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Односи између Србије и Црне Горе од распада Државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. године до 2021. године били су све само не братски и пријатељски. На таквим односима је, без икакве сумње, инсистирало црногорско руководство од самог успостављања дипломатских односа између две земље. За разлику од Србије која је у законском и институционалном смислу брзо и ефикасно решила положај црногорске мањине на њеној територији, Црна Гора не само да није учинила исто када је у питању њених 29% грађана српске националности, њихов језик, писмо, те положај Српске православне цркве, већ је свих посматраних година водила изразиту антисрпску и антиправославну кампању, што се нужно рефлектовало на њен однос са званичним Београдом. Стална оптуживања Србије да се наводно меша у унутрашња питања Црне Горе и да заједно са Српском православном црквом спроводи наводну великосрпску националистичку и клерофашистичку политику, укључујући и оптужбе за учешће истих у афери „Државни удар“ била су, са друге стране, праћена конкретним антисрпским потезима званичне Подгорице попут признања тзв. независности Косова 2008. године или уласка Црне Горе у НАТО пакт 2017. године и тиме стављања Србије у потпуно НАТО окружење.

Након што је нова парламентарна већина формирала владу Црне Горе без Демократске партије социјалиста створили су се институционални предуслови за успостављање добросуседских односа са Србијом. Нова скупштинска већина усвојила је ревидирани Закон о слободи вероисповести који је био по мери Српске православне цркве, а нова влада престала са отвореним проказивањем српског народа у Црној Гори као антидржавног елемента. Са друге стране, иста та влада одбила је да повуче признање тзв. независности Косова, није потписала темељни уговор са Српском православном црквом, није организовала попис становништва и сређивање бирачких спискова, али је зато Скупштина Црне Горе, уз подршку Демократске партије социјалиста и других опозиционих и мањинских странака, а без учешћа просрпског Демократског фронта, усвојила Резолуцију о забрани негирања геноцида у Сребреници на штету српског народа и државе Србије. Упркос томе, као и упркос чињеници да је владајућа

већина у Црној Гори дуго времена у политичкој кризи, ипак треба напоменути да постоји далеко већи простор за нормализацију односа између Србије и Црне Горе у предстојећем периоду с обзиром на чињеницу да просрпске политичке партије, али и митрополије Српске православне цркве у Црној Гори данас имају далеко већи политички, односно друштвени утицај на збивања у тој земљи у односу на период иза нас. Црна Гора, као мала земља по површини и броју становника, тешко да у даљој будућности може нормално функционисати без добросуседских односа са Србијом, са којом је, упркос идентитетским, језичким и верским инжењерингом који се на простору Црне Горе врши више од пола века, вежу заједничка прошлост, религија, језик и етничко порекло становништва.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Вукић, Предраг. 2018. Излагање на научној конференцији „Подгоричка скупштина 1918. и уједињење Црне Горе и Србије.“ Никшић: Институт за српску културу, 23. децембра 2018. године
- Вучковић, Владимир Д. 2013. „Правни положај крајева присаједињених Србији после Балканских ратова“. Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Правни факултет
- Ђурковић, Миша. 2008. „Председнички избори у Црној Гори и разарање српске националне свести.“ *Социолошки преглед* 42(1): 69–84.
- Ђурковић, Миша. 2010. „Како се конструишу нације: црногорски случај.“ *Социолошки преглед* 44(1): 3–36.
- ИНАС. 2017. „Овако је говорио Мило Ђукановић.“ 24. мај 2017. <https://www.in4s.net/tako-je-govorio-milo-djukanovic-konvertirati-kod-srba/>.
- Нова српска политичка мисао. 2020. „Мило Ђукановић: Литије неће натерати државу на капитулацију; СПЦ жели да буде изнад Устава и државе и да нас врати у средњи век; Аутокефална црква је потребна Црној Гори; Немам заједнички бизнис са Вучићем у „Београду на води.“ 5. фебруар 2020. <http://www.nspm.rs/hronika/milo-djukanovic-litije-nece-naterati-drzavu-na-kapitulaciju-crkva-zeli-da-bude-iznad-ustava-i-drzave-i-da-nas-vrati-u-srednji-vek-autokefalna-crkva-je-potrebna-crnoj-gori-spec-se-koristi-kaoinstrument-zarusenje-drzave.html>.

- Петровић, Рајко. 2020. „Институционална решења за превазилажење међунационалних тензија у Црној Гори.“ *Национални интерес* 40(2): 155–181.
- Политика*. 2010. „Црногорски службени језик у Малом Иђошу.“ 07. децембар 2010. <https://www.politika.rs/scc/clanak/159128/Crnogorski-sluzbeni-jezik-u-Malom-Idosu>.
- Политика*. 2019. „Мило Ђукановић поновио оптужбе да СПЦ спроводи великосрпску идеологију.“ 20. децембар 2019. <https://www.politika.rs/scc/clanak/444435/Регион/Мило-Ђукановић-поновио-оптужбе-да-СПЦ-спроводи-великосрпску-идеологију>.
- Политика*. 2020. „Црна Гора неће звати НАТО због Србије, али...“ 05. јун 2020. <https://www.politika.rs/scc/clanak/455538/Crna-Gora-nese-zvati-NATO-zbog-Srbije-ali>.
- Политика*. 2021. „Вучић: Ђукановић види будућност Црне Горе у нестанку Срба.“ 17. септембар 2021. <https://www.politika.rs/scc/clanak/487982/Vucic-Dukanovic-vidi-buducnost-Crne-Gore-u-nestanku-Srba>.
- Раковић, Александар. 2017. „Црна Гора од сецесије до НАТО пакта: осврт на несналажење руске спољне политике (2006-2017).“ *Национални интерес* 28(1): 69–86.
- Раковић, Александар. 2019. *Црногорски сепаратизам*. Београд: Catena mundi
- Ранке, Леополд. 1965. *Српска револуција*. Београд: Српска књижевна задруга
- РТС*. 2008. „Црна Гора признала Косово.“ 09. октобар 2008. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/21069/crna-gora-priznala-kosovo.html>.
- РТС*. 2021. „Вучић: Црна Гора показала да има инструменте да спроведе што је намеравала.“ 05. септембар 2021. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/4501188/aleksandar-vucic-ustolicenje-mitropolit-joanikije-crna-gora-ima-instrumente.html>.
- Станковић, Владан. 2018. „Српски идентитет и црногорство – тренутни односи снага.“ *Политичка ревија* 56(2): 71–95.
- Суботић, Момчило. 2020. „Идентитетска питања Црне Горе.“ *Политичка ревија* 63(1): 11–48.
- Устав Савезне Републике Југославије, „Службени лист Савезне Републике Југославије“, година I, број I, 27. априла 1992. године

- Cvetković, Ljudmila. 2016. „Vučić: U Srbiji pripremane nelegalne aktivnosti za Crnu Goru“, *Radio Slobodna Evropa*. 24. oktobar 2016. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-srbija-hapsenja/28072197.html>.
- Danas. 2020. „Crnogorska partija: Položaj Crnogoraca u Srbiji nezavidan i zabrinjavajući.“ 02. avgust 2020. <https://www.danas.rs/vesti/politika/crnogorska-partija-polozaj-crnogoraca-u-srbiji-nezavidan-i-zabrinjavajuci/>.
- Janković, Srđan i Durović, Aneta. 2020. „Crnogorsko i srpsko tužilaštvo u klinču zbog ‘državnog udara’“, *Radio Slobodna Evropa*. 18. novembar 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crnogorsko-i-srpsko-tuzilastvo-o-slucaju-drzavni-udar/30957110.html>.
- Janković, Srđan. 2011. „Srbi iz Crne Gore putuju kod Tadića“, *Radio Slobodna Evropa*. 07. februar 2011. https://www.slobodnaevropa.org/a/crna_gora_srbija_srpske_stranke_tadic/2300207.html.
- Mitev Šantek, Georgi. 2020. „Đukanović za poraz optužuje Vučića: “Poigrava se duhom iz boce”“, *Mondo*. 1. septembra 2020. <https://mondo.rs/Info/EX-YU/a1368774/Djukanovic-izbori-poraz-Vucic-Crna-Gora-nacionalizam.html>.
- NI. 2021. „Milo Đukanović: Srpska crkva odgovorna za genocid u Srebrenici.“ 16. jul 2021. <https://ba.n1info.com/vijesti/milo-djukanovic-srpska-crkva-odgovorna-za-genocid/>.
- Nezavisne novine. 2018. „Crna Gora šalje vojnike na Kosovo.“ 02. jul 2018. <https://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/Crna-Gora-salje-vojsku-na-Kosovo/486355>.
- Radio Slobodna Evropa. 2005. „Srbija se ne može pitati o Crnoj Gori.“ 26. septembar 2005. <https://www.slobodnaevropa.org/a/859358.html>.
- Radio Slobodna Evropa. 2006. „Proglašena nezavisnost!“ 03. juni 2006. <https://www.slobodnaevropa.org/a/671414.html>.
- Radio Slobodna Evropa. 2021. „Ukinuta presuda za ‘državni udar’ u Crnoj Gori, DPS tvrdi rezultat pritiska na sud.“ 05. februar 2021. <https://www.slobodnaevropa.org/a/31087966.html>.
- Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore“, br. 1/2007 i 38/2013 – Amandmani I-XVI
- Vesti. 2020. „Ministarstvo Crne Gore optužuje Vučića za politikanstvo“, 29. februar 2020. <https://www.vesti-online.com/ministarstvo-crne-gore-optuzuje-vucica-za-politikanstvo/>.
- Vojičić, Branko. 2005. „Žuta traka za Crnogorce“, *Monitor*. 16. septembar 2005. <https://www.portalanalitika.me/clanak/226014--decenija-nezavisnosti-5-zuta-traka-za-crnogorce>.

24 sedam. 2021. „Đukanović ponovo napada Srbiju i Aleksandra Vučića, Srpsku pravoslavnu crkvu i Rusiju.“ 11. septembar 2021. <https://24sedam.rs/politika/vesti/73788/dukanovic-ponovo-napada-srbiju-i-aleksandra-vucica-srpsku-pravoslavnu-crkvu-i-rusiju/vest>.

Rajko Petrovic

**POLITICAL RELATIONS BETWEEN SERBIA AND
MONTENEGRO FROM 2006 TO 2021**

Resume

The subject of this paper is the political relations between Serbia and Montenegro from the break-up of the State Union of Serbia and Montenegro in 2006 until 2021. After the referendum in which Montenegro narrowly gained independence, political relations between the two close countries in the years that followed became increasingly difficult and burdensome - from the position of the Serbian people, language and script and the Serbian Orthodox Church in Montenegro, through the recognition of the so-called Kosovo's independence by official Podgorica in 2008 and the alleged coup in Montenegro coordinated by official Belgrade in 2016, until the outbreak of litanies in 2019 and the change of government in Montenegro in 2020 and Serbia's role in them. The aim of the research is to present an in-depth political analysis of the cross-section of the most important elements of Serbian-Montenegrin relations during most of the 21st century, and to point out the challenges within them, but also the possible fields of cooperation. The results of the research showed that the period of rule of the Democratic Party of Socialists from 2006 to 2020 was marked by the worst relations between the two countries in history and extremely hostile attitude of Montenegro towards Serbia, but that since 2020, despite numerous unresolved problems, there are significantly more space for good neighborly relations and partnership cooperation. The conclusion is that Montenegro and Serbia are so historically, culturally and economically connected that in the long run, the future of Montenegro is inconceivable without close cooperation with Serbia on all issues. In the research we used the historical method, the method of analysis and the comparative method.

Keywords: Serbia, Montenegro, political relations, referendum, Kosovo and Metohija, coup, Serbian Orthodox Church, litanies.

* Овај рад је примљен 10. децембра 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. марта 2022. године.